

pien osuus uhripojan ihannekuva luotaessa. Siltala muistuttaa siitä, kuinka vielä jatkosodan aikanaakin luterilaiset teologit joutuivat argumentoimaan sitä epäkristillistä ajatusta vastaan, jossa sotasankarien urotyöt vertautuivat Kristuksen lunnastavaan ja vapahtavaan työhön.

Alkuperäisessä tutkimussuunnitelmassaan Juha Siltala oli kuvitellut punaisten puolella sotineiden naisten roolin tärkeäksi valkoisten mielikuvissa. Aineiston lopullinen läpikäyminen ei vahvistanut tätä olettamusta. Kirja sisältää kuitenkin lyhyen katsauksen teemaan. Luvussa kahdeksan Siltala käsittelee sodan jälkihoitoa ja sitä, kuinka mielikuvat palautuivat vähitellen vastapuolesta omaan itseän.

Kirjan pääluvut ovat vankkaa historian tutkimusta ja lepäävät laajan lähdeaineiston ja tutkimuskirjallisuuden varassa. Johdantoluku ja lankoja yhteen sitova viimeinen luku perustelevat *Sisällissodan psykohistorian* tarpeellisuuden sekä tuovat käsitellyt teemat nykypäivään. Kyseisissä luvuissa Juha Siltala osoittaa jälleen kerran kyntensä terävänä yhteiskunta-analyytikkona. Konfrontaation ja pahan ulkoistaminen, kollektiiviset identiteetit vihan ja syyllisyyden säilöjinä sekä ihmisyyteen sisältyvä kaksijakoisuus ovat teemoja, jotka ovat jatkuvasti ajankohtaisia ja myös teologisesti mielenkiintoisia kysymyksiä.

Siltalan lähestymistapa auttaa käsittelemään molempia sotivia osapuolia tasapuolisesti. Sodan syntyhistoriassa hän keskittyy enemmän punaisten toimintaan, valkoiset saavat suuremman roolin sotatoimien ja sen jälkiselvittelyjen käsittelyssä. Siltala onnistuu varsin hyvin tavoitteessaan ”välttää suomasta tekstinkuluttajalle sitä tyydytystä, että tätä kirjaa voitaisiin lukea oman nykyidentiteetin oikeutuksena taikka oikeutuksen kieltämisenä”.

Sisällissodan molemmat osapuolet olivat Siltalan mukaan materialistisia ja aggressiivisia, mutta samanaikaisesti sekä punaisilla että valkoisilla oli myös oikeu-

tetut tavoitteet: ihmisoikeudet ja itsenäisyys. Tämän kaksijakoisuuden myöntäminen ja vastuunotto omista teoista avaavat näköaloja niin historian kuin nykyisyydenkin paljon pienempiin vastakkainasetteluihin.

HANNU SUNI
TEOL.TRI, KIRKKONUMMI

**PERTTI HAAPALA &
TUOMAS HOPPU (TOIM.)**
Sisällissodan pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY 2009. 502 s.

Suomen sisällissodasta on julkaistu paljon tutkimusta ja kirjallisuutta, mutta varsinainen kokonaisuus siitä on puuttunut. *Sisällissodan pikkujättiläinen* vastaa tähän tarpeeseen. Se kokoaa samoihin kansiin laajan ja monipuolisen joukon eri asiantuntijoiden artikkeleita, jotka käsittelevät sotaa monesta näkökulmasta sekä pyrkii selittämään ja kuvaamaan sisällissotaa puolueettomasti ja tuoreella tavalla. Teos on kokonaisuus: se ei kuitenkaan tarjoa lukijalle valmista, yhtä ainoaa kuvaa sodasta, vaan avaa näkökulmia 27 artikkelin ja tietolaatikon välityksellä, joiden avulla lukija voi itse rakentaa kokonaiskuvan.

Kirjan tavoitteena on antaa tiivis, mutta riittävä kuvaus kevään 1918 tapahtumista. Tämä tavoite toteutuikin. Pääpaino on sodan päätapauksilla ja sodan lopputuloksen kannalta olennaisissa asioissa, vaikkakin teos sisältää myös runsaasti muita mielenkiintoisia näkökulmia, jotka ovat aiemmin jääneet vähemmälle huomiolle. Tekijät ovat jättäneet käsittelyn ulkopuolelle kansainvälisen politiikan vaikutukset ja paikalliset erityispiirteet. Aiheen laajuuden huomioon ottaen rajaus on varsin perusteltu.

Rakenteellisesti *Sisällissodan pikkujättiläinen* jakautuu neljään päälukuun, jotka sisältävät useita artikkeleita. Ensimmäisessä luvussa kuvataan suomalaista yhteiskuntaa ennen sotaa ja pohditaan yhteiskunnan muutosta ja sodan syytä. Toisessa luvussa keskeiset sotatapahtumat käsitellään kronologisesti sodan puhkeamisesta valkoisten voittoon. Kolmannessa luvussa keskitytään rintaman ulkopuolella tapahtuneisiin asioihin, jotka vaikuttivat siviileihin ja olivat usein traagisempia kuin tapahtumat rintamalla. Keskiössä tässä luvussa ovat siviilihallinto, terrori, hautaamiset, vankileirit sekä naisten ja lasten kokemukset sodasta. Neljäs pääluku käsittelee sodan vaikutuksia ja seurauksia. Pääpaino on vankien ja orpojen kohtalossa sekä taloudellisissa ja poliittisissa kysymyksissä. Lisäksi artikkeleissa pohditaan, miten Suomesta sodan seurauksena tuli demokraattinen ja itsenäinen tasavalta, tai saiko sota kuitenkin ”onnellisen” lopun ja miksi tärkeiden uudistusten toteutuminen vaati sodan. Kirjan viimeinen osa kuvaa myös sodan jälkivaikutusta, joka näkyy muun muassa muistoissa, lauluissa ja kirjallisuudessa, ja pohtii sitä, miksi vuotta 1918 ei ole unohdettu.

Kirjan liitteisiin on koottu erinomainen kronologia sodan ja politiikan tapahtumista vuonna 1918. Kronologia auttaa jäsentämään artikkeleita osaksi kokonaisuutta. Lisäksi liitteissä on luettelo sisällissotaa käsittelevistä kaunokirjallisista teoksista. Sen sijaan tutkimuskirjallisuudesta lukijalle annetaan ainoastaan artikkeleiden kirjallisuusluettelot, joista osa on hyvinkin suppeita. Kokonaisuuden kannalta olisi ollut linjakasta koota kirjan loppuun yhteen käytetty tutkimuskirjallisuus.

Sisällissodan pikkujättiläisessä kirkon näkökulmaa käsitellään hyvin vähän. Kirjassa on silti kaksi artikkelia ja yksi tietolaatikko, jotka kiinnostanevat sisältönsä puolesta erityisesti teologeja. Ne ovat Ilkka Huhdan laatima tietolaatikko kir-

kosta sisällissodassa, Juha Poterin artikkeli valkoisten hautaamisesta ja Outi Fingerroosin artikkeli punaisten hautaamisesta Viipurissa. Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin edellä mainittuja kirjoituksia. Kirkon rooliin viitataan lyhyesti myös muutamissa muissakin artikkeleissa, mutta niitä ei ole aiheellista käsitellä tässä.

Ilkka Huhdan kirjoittamassa tietolaatikossa käsitellään kirkkoa sisällissodassa. Aiheesta olisi mielestäni kannattanut ottaa teokseen kokonainen artikkeli pelkän lyhyen tietolaatikon sijasta. Jos haluaa lisätietoa nimenomaan kirkon roolista sisällissodassa, kannattaa tutustua Huhdan toimittamaan kirjaan *Sisällissota ja kirkko 1918*. Katso myös tässä *Teologisen Aikakauskirjan* numerossa Talosen laatima arvostelu kirjasta sekä Huhdan vastine siihen.

Huhta kuvaa evankelisluterilaisen kirkon roolia sisällissodassa merkilliseksi. Huhdan mielestä ei voi sanoa, että kirkko olisi ollut erityinen osapuoli sodassa tai että punaisten vallankumous olisi kohdistunut kirkkoa vastaan. Kirkon johtajat ja papiston enemmistö tuomitsivat aseellisen vallankumouksen ja antoivat näin tukensa valkoisille. Kuitenkin moni papeista pysyi työssä seurakunnissaan myös punaisella puolella. Olivathan lähes kaikki osapuolesta riippumatta kirkon jäseniä. Saman seurakunnan jäsenet siis sotivat keskenään ja lopulta sodan jälkeen kirkosta tuli punaisten silmissä valkoinen, kun moni punainen koki, että kirkko oli torjunut osan jäsenistään. Silti harva entinen punainen erosi kirkosta vuoden 1922 uskonnonvapauslain astuttua voimaan, mikä osoittaa Huhdan mukaan, ettei kirkko voinut olla pelkästään valkoisten kirkko.

Juha Poteri kuvaa artikkelissaan valkoisten kaatuneiden hautaamista. Tätä samaa teemaa hän on käsitellyt myös väitöskirjassaan *Sankarihautaus vapaussodassa: Valkoisten kaatuneiden hautaaminen Suomessa vuonna 1918* ja artikkelissaan *Sisällissota ja kirkko 1918* -kirjassa.

Poterin mukaan sodan alussa kaatuneiden hautaaminen jäi omaisten vastuulle, ja varsinaisia valkoisten sankarihautajaisia alettiin järjestää helmikuusta lähtien. Sisällissodan aikana vainajien siirrot ja uudelleen hautaukset olivat yleisiä, sillä kaatuneiden toimittaminen rintamalta kotipitäjään haudattavaksi riippui taistelumenestyksestä ja taistelujen lopputuloksesta.

Arkkujen väriksi vakiintui vähitellen valkoinen, koska se oli valkoisten tunnusväri ja symboloi puhtautta, viattomuutta ja synnitömyyttä. Sankarihautajaisiin liittyivät usein kunniavartiot, muistopuheet, kunnialaukaukset, liput sekä sotilaskulkuet. Poterin mukaan kirkolla oli tärkeä rooli sankarihautajaisissa, sillä ne järjestettiin kirkon tiloissa. Sankarihautajaiset olivat kirkollisia ja ne noudattivat luterilaisia, läntisen perinteen mukaisia hautauskäytäntöjä.

Suojeluskunta vastasi sankarihautajaisien järjestämisestä. Sankarihautajaisille oli tyypillistä suojeluskunnan johtajien uskonnollisista maallisävytteisistä puheista. Toisinaan papit vertasivat puheissaan kaatuneiden henkensä uhraamista Kristuksen uhriin. Sankarihautajaisien keskeisenä merkityksenä oli sotainnostuksen kohottaminen, tasa-arvoisen hautauksen varmistaminen ja sisällissodan muistomerkien luominen. Sisällissodan sankarihautajaiset loivat mallin ja perinteen myöhemmälle talvi- ja jatkosodan aikaiselle sankarihautauskäytännölle.

Outi Fingerroos käsittelee artikkelissaan punaisten kuolemia Viipurissa. Lisäksi hän pohtii kuoleman muistamiseen ja muistomerkkeihin liittyviä merkityksiä. Punaisten kuolemat olivat poikkeuksellisia, koska ne olivat yhtä aikaa ”sekä muistettuja että vaiettuja, unohdettuja ja kiellettyjä”. Jos yhteisö piti vainajan kuolemaa kunnianttomana, häpeä leimasi vainajien muistoa, mutta jos vainaja kuoli normaalisti, hän sai julkiset hautajaiset ja hänen muistonsa oli yhteisölle arvokas.

Viipurissa vietettiin punaisten vallan aikana punaisten juhllaisia sankarihautajaisia, joissa vainajien kuolemalle annettiin kunnias arvo. Kun valkoiset ottivat kaupungin haltuunsa, osa punaisista teloitettiin heti ja osa myöhemmin joukkohaudalla. Venäläiset teloitettiin välittömästi. Fingerroosin mukaan voidaan puhua jopa etnisestä puhdistuksesta. Punaisten sankarihautausmaa kaivettiin ylös ja ruumiit siirrettiin kaupungin ulkopuolelle joukkohautaan, jota kutsuttiin ”koirien hautausmaaksi”. Fingerroos kirjoittaa, että hautarauhahan häpäisyllä osoitettiin punaisten paikka valkoisen vallan edessä.

Vainajiin kohdistuneet loukkaukset koettiin ihmisarvorikkomuksina, ja punaiset joukkohaudat ja muistomerkit olivat Suomesa pitkään vaiettuja ja unohdettuja. Traagiset tapahtumat pyrittiin kieltämään, jotta ne unohtuisivat. Myöskään Viipurissa ”koirien hautausmaalle” ei saanut muistomerkkiä pystyttää, vaikka työväenjärjestöt ja omaiset sitä yrittivät. Vasta 1960 venäläisviranomaiset kustansivat paikalle muistomerkkin.

Teoksen kiistaton ansio on se, että se nitoo yhteen suuret linjat, mutta pystyy samalla menemään syvälle ajan ilmiöihin, henkilöihin ja tapahtumiin. Tutkimuksen siirtymisen enemmän arkielämän ja kokemuksen tasolle on perusteltua, koska sisällissodan pääpiirteet ja suuret kokonaisuudet on jo varsin kattavasti selvitetty. Teos vapauttaa monipuolisuudessaan lukijan siitä, että pitäisi etsiä vain yhtä selitystä koko sodalle.

JAAKKO MIKKOLA
TEOL. KAND., HELSINKI